

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.46>

WDROŻENIE DYSPOZYCYJNEJ METODY PRAWNEJ REGULACJI STOSUNKÓW PODATKOWYCH PRZY STOSOWANIU ULG PODATKOWYCH

Albina Savinova

aspirant Katedry Prawa Podatkowego Narodowego Uniwersytetu Prawa imienia Jarosława Mądrego,

adwokat (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-2509-4368

SavinovaAlbinaVladi@gmail.com

Adnotacja. W artykule zbadano metodę regulacji prawnej, jako kategorię teorii prawa, wyróżniono dwie główne metody imperatywną i dyspozycyjną, określono ich główne cechy. Zwrócono uwagę na dyspozycyjność jako zjawisko prywatno-prawne, na podstawie osiągnięć naukowych przedstawiono podejścia do jej zrozumienia. Ze względu na uwzględnienie cech metody prawa finansowego, wyróżniono cechy metody prawa podatkowego i wskazano formy identyfikacji swobody podmiotów stosunków podatkowych w wykonywaniu przez nich swoich obowiązków. Podając przykłady konkretnych ulg podatkowych i podstawy ich wprowadzenia do ustawodawstwa, ujawniono przejawy dyspozycyjności w regulowaniu stosunków podatkowych. Ustalono, że dyspozycyjność podatkowa opiera się na imperatywności i jest stosowana w granicach przewidzianych w przepisach prawa podatkowego. Zauważono różnicę w przejawach metody dyspozycyjnej w relacjach prywatno-prawnych i publiczno-prawnych. Tak więc uczestnicy pierwszego mają na celu realizację praw subiektywnych, a drugiego – wypełnienie zobowiązań prawnych.

Słowa kluczowe: metoda regulacji prawnej, metoda imperatywna, metoda dyspozycyjna, sposób regulacji prawnej, prawo podatkowe, ulgi podatkowe.

IMPLEMENTATION OF THE DISPOSITIVE METHOD OF LEGAL REGULATION OF TAX RELATIONS IN THE APPLICATION OF TAX BENEFITS

Albina Savinova

Postgraduate Student at the Department of Tax Law

Yaroslav Mudryi National Law University, Lawyer (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-2509-4368

SavinovaAlbinaVladi@gmail.com

Abstract. The article examines the method of legal regulation as a category of legal theory, identifies two main methods – imperative and dispositive, and defines their main characteristics. Attention is drawn to dispositive as a private law phenomenon, and approaches to understanding it are presented based on scientific achievements. By considering the peculiarities of the method of financial law, the characteristics of the tax law method are identified, and the forms of manifestation of the freedom of tax relations subjects in the performance of their duties are indicated. By providing examples of specific tax benefits and the reasons for their introduction into legislation, manifestations of dispositive during the regulation of tax relations are revealed. It is established that tax dispositive is based on imperativeness and is applied within the limits provided by tax legal norms. The difference in the manifestation of the dispositive method in private-law and public-law-oriented relations is indicated. Thus, the participants of the former are focused on the realization of subjective rights, while the latter are aimed at fulfilling legal obligations.

Key words: method of legal regulation, imperative method, dispositive method, way of legal regulation, tax legislation, tax benefits.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДИСПОЗИТИВНОГО МЕТОДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ

Альбіна Савінова

аспірант кафедри податкового права Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, адвокат (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2509-4368

SavinovaAlbinaVladi@gmail.com

Анотація. У статті досліджено метод правового регулювання, як категорію теорії права, виділено два основні методи – імперативний та диспозитивний, визначено їх головні ознаки. Звернено увагу на диспозитивність як приватно-правове явище, на основі наукових досягнень представлено підходи до її розуміння. Через розгляд особливостей методу фінансового права, виокремлено характеристики методу податкового права та зазначено форми

виявлення свободи суб'єктів податкових відносин під час виконання ними своїх обов'язків. Шляхом наведення прикладів конкретних податкових пільг і підстав їх введення в законодавство, розкрито прояви диспозитивності під час регулювання податкових відносин. Установлено, що податкова диспозитивність заснована на імперативності і застосовується у межах, передбачених податково-правовими нормами. Зазначено відмінність прояву диспозитивного методу у відносинах приватно-правової і публічно-правової спрямованості. Так, учасники перших направлені на реалізацію суб'єктивних прав, а других – на виконання юридичних зобов'язань.

Ключові слова: метод правового регулювання, імперативний метод, диспозитивний метод, спосіб правового регулювання, податкове законодавство, податкові пільги.

Вступ. Основними методами правового регулювання є імперативний та диспозитивний. Превалювання того чи іншого методу під час впорядкування конкретної групи суспільних відносин залежить від природи останніх. Якщо соціальні взаємозв'язки мають публічно-правовий, владний характер, то для їх унормування застосовується переважно імперативний метод. Якщо ж характер відносин є приватно-правовим, то з метою їх регулювання використовується здебільшого диспозитивний метод. Та чи інша група суспільних відносин не може бути впорядкована виключно за посередництвом імперативного, або ж виключно за допомогою диспозитивного підходу. Тому кожна царина права містить елементи розглядуваних методів із домінуванням одного з них.

Метою роботи є аналіз диспозитивності як загальноправової категорії, вивчення підходів до застосування цього методу в цивільному праві, визначення особливостей методу правового регулювання фінансового права, а також розгляд проявів диспозитивності у контексті податкового права, зокрема, щодо можливості застосування платниками податків податкових пільг.

У дослідженні автор застосовувала такі загальні методи наукового дослідження: аналіз і синтез, порівняння, дедукція, й, окрім цього, також формально-юридичний та логіко-юридичний методи.

Основна частина. Представники теорії права визначають метод правового регулювання суспільних відносин як «підхід до впорядкування певної сфери суспільних відносин, що обумовлює використання того чи іншого специфічного комплексу юридичних засобів» (Загальна теорія права, 2020: 139). Метод правового регулювання відповідає на питання «як регулювати ту чи іншу сферу суспільних відносин?». У разі, коли відносини за своїм змістом є безумовними, категоричними, заснованими на виконанні обов'язків або дотриманні заборон, то уповноважений регулятор запроваджує жорсткі, чітко визначені рамки упорядкування таких відносин. Якщо ж характер відносин дозволяє обрання їх суб'єктами альтернативної, відносно вільної, але нормативно обґрунтованої поведінки, то нормотворець допускає більш м'які, помірковані вимоги до регламентації подібних відносин.

Як уже було зазначено, основними є два методи правового регулювання: імперативний та диспозитивний.

Для першого з указаних вище методів характерні такі ознаки: суворота обов'язковості дотримання нормативних приписів; владність і підпорядкування; субординація; відсутність можливостей для врегулювання суб'єктами певних відносин за власним розсудом. Сутність цього методу полягає у тому, що підпорядкований відповідній нормі права суб'єкт відносин не може за власною ініціативою, за власним вибором прийняти рішення про застосування або незастосування норми щодо себе, оскільки він зобов'язаний виконати юридичний припис таким чином, як це передбачено, або зобов'язаний утриматись від вчинення дій, що заборонені нормою. Отже, ядром імперативного методу є такі способи правового регулювання: 1) юридичне зобов'язання як міра належної активної поведінки, 2) юридична заборона як міра належної пасивної поведінки.

Наприклад, відповідно до п. 295.3 ст. 295 Податкового кодексу України (далі – ПК України) платники єдиного податку третьої групи сплачують єдиний податок протягом 10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації за податковий (звітний) квартал (Податковий кодекс України, 2010). Цим закріплено обов'язок платника єдиного податку третьої групи – вчинити активну дію, що полягає в сплаті вказаного виду податку у конкретний строк. У разі порушення вимог зазначеної норми до платника податку контролюючим органом будуть застосовані негативні наслідки правового характеру (штраф, пеня), що не позбавляє платника обов'язку по сплаті суми єдиного податку.

Якщо умови належного виконання юридичного зобов'язання мають бути чітко визначені на рівні законодавства, то юридичні заборони можуть бути або прямо закріплені в тексті норми, або впливати з її змісту.

Прикладом прямої заборони є абз. 2 п. 44.1 ст. 44 ПК України, де зазначено, що платникам податків забороняється формування показників податкової звітності, митних декларацій на підставі даних, не підтверджених документами, що визначені абзацом першим цього пункту (Податковий кодекс України, 2010). Порушення вимог цієї норми може призвести, наприклад, до того, що платник податків – юридична особа, який використовує загальну систему оподаткування, не може довести реальності господарської операції, яку він зарахував як витрату, бо не має відповідного первинного документа, що викликає ризик здійснення з боку контролюючого органу донарахування по податку на прибуток підприємств.

Непряма заборона відображена в п. 291.5 ст. 291 ПК України, в якому встановлено перелік суб'єктів, що не можуть бути платниками єдиного податку першої – третьої груп (Податковий кодекс України, 2010). Якщо ж суб'єкт господарювання, видом діяльності якого є обмін іноземної валюти, не дотримуючись вимог п. 291.5 ст. 291 ПК України, подасть заяву про застосування спрощеної системи оподаткування, то заборона, передбачена розглядуваною нормою, проявиться таким чином, що контролюючий орган відмовить платнику в задоволенні його заяви.

Диспозитивний метод правового регулювання відрізняється від попереднього тим, що суб'єкти відносин, керуючись певним масивом норм, обирають яким чином вони бажають ці норми реалізувати. Із цього вбачається, що ознаками розглядуваного методу є: свобода у врегулюванні відносин між сторонами; можливість вільного вибору варіантів поведінки; застосування юридичних рамок, які є основою для реалізації правової свободи суб'єктів відносин.

Цивіліст В.В. Васильєв у своїй науковій праці виділив два підходи до розуміння проявів диспозитивності цивільно-правових норм:

1. Класичний підхід, який полягає в тому, що суб'єкти відносин мають можливість не поширювати вплив певної цивільно-правової норми на їх відносини, застосовуючи при цьому автономне регулювання шляхом встановлення норм, які є обов'язковими для впорядкування відносин саме між цими сторонами (Васильєв, 2018: 11).

Наприклад, ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачає, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом (Цивільний кодекс України, 2003). У цій нормі класична диспозитивність проявляє себе в такому формулюванні «...якщо інший розмір процентів не встановлений договором...». Отже, якщо суть відносин між сторонами допускає закріплення в їх договорі іншого (підвищеного або пониженого) розміру процентів, то боржник зобов'язаний буде виконати свій обов'язок, керуючись відповідним положенням договору, укладеного з кредитором.

2. Розширений підхід, що означає можливість суб'єктів відносин обирати найбільш підходящий для них варіант поведінки, у тому числі й серед тих, що запропоновані цивільно-правовою нормою (Васильєв, 2018: 11).

У цьому аспекті важливо відмітити, що права свобода суб'єктів відносин не є абсолютною, тобто вона обмежена сукупністю базових норм, керуючись якими, сторони обирають для себе найбільш прийнятний варіант втілення своєї волі. Наприклад, глава 63 ЦК України присвячена загальним положенням договору про надання послуг (Цивільний кодекс України, 2003). Суб'єкт господарювання, який здійснює діяльність у сфері права, й фізична особа, яка бажає отримати юридичну послугу, на етапі укладання договору про надання юридичних послуг, послуговуючись загальними положеннями щодо договорів про надання послуг, самостійно визначають, які конкретні умови договору передбачити: які саме послуги надати (проведення консультації, складання документів правового характеру тощо), які встановити строки надання відповідних послуг, яку винагороду передбачити для виконавця, який порядок визначити для її сплати тощо.

У демократичному суспільстві свобода однієї особи завжди обмежена свободою іншої особи, межа між якими передбачена в соціальних нормах, у тому числі й в юридичних приписах. Таким чином диспозитивність, ядром якої є юридичне дозволення, виявляє себе доти, доки міра свободи одного не зазіхає на міру свободи іншого, або ж на правопорядок у цілому. Інакшими словами, суб'єкти відносин, керуючись правом вибору обрання варіанта поведінки для забезпечення реалізації своїх суб'єктивних прав, в основу своїх дій покладають правомірну поведінку. Вільне регулювання відносин, спрямованих на вчинення неправомірних дій, не є ознакою диспозитивності. Наприклад, визначення найбільш прийнятних для сторін умов договору купівлі-продажу канабісу не є проявом диспозитивності цивільно-правових норм, бо обіг відповідної речовини заборонений в Україні.

Фінансове право має специфічний предмет – суспільні відносини з приводу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави і територіальних громад (Воронова, 2006: 51). Ця галузь регулює одні з найважливіших для забезпечення функціонування держави відносини, бо здійснення належного, своєчасного руху публічних грошових фондів є запорукою налагодженої роботи всього державного механізму. Якщо у роботі державного механізму буде допущено збій, це може привести до негативних наслідків у багатьох аспектах життя населення. Саме тому центральним методом правового регулювання окресленої сфери є метод владних приписів, тобто імперативний. Прояв диспозитивності відбувається за допомогою обумовлених імперативним методом меж (Фінансове право, 2022: 13). На цьому акцентувала увагу Л. К. Воронова, вказуючи, що при визначенні методу фінансового права «певна свобода зобов'язаних суб'єктів можлива лише в межах імперативних приписів» (Воронова, 2006: 51). Ця свобода проявляється у трьох формах:

1. У межах імперативного суб'єктивного права владного суб'єкта (Воронова, 2006: 51). У розглядуваному контексті імперативність суб'єктивного права полягає в тому, що владний суб'єкт, маючи конкретне, встановлене законодавством повноваження, може його реалізувати з певною мірою розсуду, однак з обов'язковим дотриманням вимог норми. Проявом такого суб'єктивного права владного суб'єкта може бути норма, передбачена абз. 2 п. 77.1 ст. 77 ПК України, де зазначено, що план-графік документальних планових перевірок на поточний рік оприлюднюється на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, до 25 грудня року, що передує року, в якому будуть проводитися такі документальні планові перевірки (Податковий кодекс України, 2010). Імперативність суб'єктивного права в розглядуваному випадку проявляється в обов'язку Державної податкової служби України затвердити план-графік не пізніше 25 грудня року, що передує року, в якому будуть проводитися відповідні перевірки. Водночас диспозитивність полягає у можливості владного суб'єкта самостійно визначити дату, в яку саме здійснити опублікування плану-графіку.

2. Свобода певного суб'єкта в межах делегованих державою прав припиняти правовідносини (наприклад, залік сум податкової застави в рахунок податкового зобов'язання) (Воронова, 2006: 51).

3. Свобода зобов'язаних осіб під час використання специфічних прав (Воронова, 2006: 51). Одним із таких специфічних прав платника податків є можливість використання податкових пільг.

Наведені приклади виявлення диспозитивності в фінансовому праві підтверджують, що реалізація цього методу правового регулювання значною мірою відрізняється від його дії при впорядкуванні приватно-правових відносин. Головна відмінність полягає у тому, що у фінансових відносинах свобода дій чи то владного, чи то зобов'язаного суб'єкта впливає з першочергової необхідності виконання певного обов'язку – наприклад, обов'язку зі сплати податку. Тобто свобода проявляється в обранні способу виконання обов'язку. Суб'єкт реалізує певний варіант дозволеної поведінки з метою досягнення відповідного кінцевого результату – належне виконання імперативного припису. У той час як у приватно-правових відносинах обрання варіанта дій, визначення змісту обов'язків сторін впливає з їх бажання реалізувати певні суб'єктивні права.

Імперативність податкового регулювання ні серед учених, ні серед практиків не викликає сумнівів. Зі статті 67 Конституції України вбачається, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (Конституція України, 1996). Ця норма Основного Закону закріплює юридичне зобов'язання, що свідчить про застосування для регламентації податкової сфери категоричного, докладного і, зазвичай, безальтернативного комплексу юридичних засобів.

Належне виконання платниками податків свого податкового обов'язку є важливим питанням для держави й територіальних громад, бо саме податкові платежі становлять вагомую частину надходжень бюджетів різних рівнів. З огляду на це уповноважені суб'єкти мають розробити та запровадити дієвий механізм як виконання платниками податкового обов'язку, так і контролю за цим. Наведене підтверджує те, що предмет податкового права та його соціальна значущість обумовлює й перевагу імперативного методу регулювання окреслених відносин над диспозитивним. Однак чинне податкове законодавство доводить, що цьому складному інституту фінансового права певною мірою характерна і диспозитивність.

Диспозитивність податкового регулювання виявляється на різних стадіях існування податкових відносин:

1) так звані «доподаткові відносини», коли суб'єкт права тільки виявляє намір стати суб'єктом податкових відносин й обирає варіант реалізації свого податкового обов'язку. Наприклад, фізична особа бажає вести господарську діяльність у сфері роздрібної торгівлі лікарськими засобами. Для цього вона має визначити як свій господарсько-правовий статус (діяти через фізичну особу-підприємця або як засновник/учасник через юридичну особу), так і податковий статус (обрати спрощену чи загальну систему оподаткування). Тобто на цьому етапі особа порівнює свої бізнес-бажання із своїми правовими можливостями. Якщо останні дозволяють обрати більш вигідний для особи режим оподаткування, то вона зупиняється саме на ньому і при реєстрації себе суб'єктом господарювання одразу має можливість подати заяву про застосування спрощеної системи оподаткування;

2) безпосередня дія податкових відносин – є центральним етапом виявлення положень податкового законодавства. Саме у межах їх існування найбільш виразно проявляються методи податкового регулювання, які розповсюджують свою дію як на регламентацію поведінки владного суб'єкта – контролюючого органу, так і на впорядкування поведінки підконтрольного суб'єкта – платника податків.

Головна задача платника податків – вчасно і повному обсязі виконати свій податковий обов'язок (обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені податковим законодавством). У межах виконання цього обов'язку платник наділяється каталогом прав, які узгоджено викладені в ст. 17 ПК України й впливають зі змісту інших положень відповідних нормативно-правових актів, що регулюють податкові відносини. Однак права платника податків обумовлені необхідністю останнього виконати податковий обов'язок. Отже, платник, хоч і вправі деякою мірою обирати варіанти власної правомірної податкової поведінки, він обґрунтовує і підпорядковує свої юридичні можливості імперативним приписам, спрямованим на беззаперечне виконання вимог законодавства.

Метод податкового права при обмеженні ініціативи суб'єктів податкових відносин її повністю не нівелює. Ініціатива в деяких випадках дозволена таким чином, аби найбільш якісно забезпечити реальну дію засад податкового законодавства, відображених у ст. 4 ПК України. Іноді вона розкривається через суспільний запит, який виступає рушійною силою для запровадження додаткових стимулюючих для платників заходів. Наприклад, Президент України 24 лютого 2022 року прийняв Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (Про введення воєнного стану в Україні, 2022), який надалі затвердила Верховна Рада України Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», 2022). Через надзвичайно складну ситуацію в країні для великої кількості платників податків податковий тягар став затижким. Із огляду на це, враховуючи поточний стан платоспроможності платників податків, держава мала застосувати такий принцип як соціальна справедливість і встановити правила оподаткування, які відповідають часу й обставинам. Так, на підставі Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX (Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану, 2022) з'явилась, зокрема, і податкова пільга для платників єдиного податку третьої групи, яка полягає у праві платника застосовувати знижену ставку єдиного податку, що становить 2%. Можливість платника скористатись

такою пільгою пов'язана з подальшою зміною для нього умов виконання податкового обов'язку, серед яких: подавати декларацію платника єдиного податку у строки, встановлені для місячного податкового (звітного) періоду, крім випадків, передбачених пп. 9.7 п. 9 підрозділу 8 розділу XX ПК України; сплачувати задекларовану суму єдиного податку протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого пп. 9.7 п. 9 підрозділу 8 розділу XX ПК України.

Деколи реалізація диспозитивності в податковому регулюванні пов'язана із бажанням держави створити сприятливі умови для розвитку відповідної галузі економіки з метою залучення на український ринок якомога більше локальних й іноземних інвесторів. Із цією метою був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 14.12.2021 р. № 1946-IX (Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні, 2021), яким встановлено ряд податкових пільг для ІТ-компаній – резидентів Дія Сіті, які є платниками податку на особливих умовах відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні, 2021). Так, для таких компаній, згідно з п. 136.8 ст. 136 ПК України, встановлена знижена ставка податку на прибуток підприємств, яка становить 9%, що в половину менше базової ставки цього податку, що становить 18% (Податковий кодекс України, 2010). Окрім цього, резидент Дія Сіті є податковим агентом працівників та гіг-спеціалістів, які виконують роботи або надають послуги замовнику, і зобов'язаний при виплаті таким особам заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, сплатити податок на доходи фізичних осіб за ставкою 5% та військовий збір за ставкою 1,5% (Податковий кодекс України, 2010). При цьому, для порівняння, базова ставка податку на доходи фізичних осіб становить 18% (Податковий кодекс України, 2010).

Певні податкові пільги передбачені на підставі характеру і соціальної значимості діяльності суб'єктів господарювання й товарів, щодо яких вони провадять свою діяльність. Так, відповідно до абз. 2 пп. «в» п. 193.1 ст. 193 ПК України, знижена ставка податку на додану вартість, що становить 7%, застосовується по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів (Податковий кодекс України, 2010). Особливість цієї податкової пільги, порівняно з двома тими, що ми розглянули вище, проявляється у тому, що ця пільга застосовується в обов'язковому порядку. Тобто господарюючий суб'єкт, який провадить операцію, визначену абз. 2 пп. «в» п. 193.1 ст. 193 ПК України, не може на власний розсуд визначити, чи оподатковувати цю операцію за базовою ставкою податку на додану вартість, що становить 20%, чи за зниженою ставкою у розмірі 7%. Отже, ця податкова пільга встановлює обов'язок платника до цієї операції застосувати знижену ставку ПДВ.

Висновки. У податковому регулюванні превалюючим є імперативний метод. Водночас податкове законодавство містить правові можливості більш сприятливого для платника характеру, які він має право або зобов'язаний використати з метою виконання податкового обов'язку. Наявність цих правових можливостей свідчить, що податковому праву притаманні й риси диспозитивності. Своєю чергою остання має дещо відмінний зміст від диспозитивності, яка втілена при врегулюванні приватно-правових відносин. Основна відмінність виявляється в направленості свободи суб'єктів тих чи інших відносин. Якщо у приватно-правових відносинах свобода сторін на вільне впорядкування зв'язків між ними спрямована на реалізацію суб'єктивних прав, то у податковому праві, як складному інституті фінансового права, яке є публічною галуззю права, свобода вибору пов'язана з обранням способу виконання податкового обов'язку.

Список використаних джерел:

1. Васильев В. В. Диспозитивність норм цивільного права з точки зору формально-догматичного підходу. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2018. Вип. 12. С. 10–14.
2. Воронова Л. К. Фінансове право: підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
3. Загальна теорія права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 14.12.2021 р. № 1946-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
9. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
10. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
11. Фінансове право: підручник / за ред. О. О. Дмитрик. Одеса: Видавництво «Юридика», 2022. 466 с.

12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення: 26.03.2023).

References:

1. Vasyliiev, V. V. (2018). Dyspozytyvnist norm tsyvilnoho prava z tochky zoru formalno-dohmatychnoho pidkhodu [Dispositivity of civil law norms from the perspective of a formal-dogmatic approach]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Kyiv, 2018. Vyp. 12. P. 10–14. [in Ukrainian].
2. Voronova, L. K. (2006). *Finansove pravo* [Financial law]: pidruchnyk. Kyiv: Pretsedent; Moia knyha, 2006. 448 p. [in Ukrainian].
3. *Zahalna teoriia prava* [General theory of law] (2021): pidruchnyk / za red. O. V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2021. 568 p. [in Ukrainian].
4. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
5. *Podatkovi kodeks Ukrainy* [Tax Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
6. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law]: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 r. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine On stimulating the development of the digital economy in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 14.12.2021 r. № 1946-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» [On the approval of the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine"]: Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
10. Pro stymuliuvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini [On stimulating the development of the digital economy in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 15.07.2021 r. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].
11. *Finansove pravo* [Financial law] (2022): pidruchnyk / za red. O. O. Dmytryk. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka», 2022. 466 p. [in Ukrainian].
12. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (data zvernennia: 26.03.2023). [in Ukrainian].